

Recenzja pracy doktorskiej mgr Darii Idaszewskiej pt.

Warunki bytu rodzin korzystających z pomocy społecznej w II i III fazach rozwoju

Podstawy formalno-prawne

Niniejsza recenzja przygotowana została w odpowiedzi na pismo prof. dra hab. Bogumiła Kamińskiego, przewodniczącego Rady Naukowej dyscypliny ekonomia i finanse w Szkole Głównej Handlowej z dnia 02.07.2024r., pismo zawierające prośbę o ponowną ocenę rozprawy doktorskiej mgr Darii Lidii Idaszewskiej. W przygotowanej wcześniej, datowanej na 17.11.2023 recenzji sformułowałem wniosek o skierowanie pracy mgr Darii Idaszewskiej do poprawy, formułując nie tylko zastrzeżenia, ale również następujące propozycje zmian:

1. Dodanie drugiego celu uzasadniającego włączenie do pracy rozdziału 5.
2. Przerobienie podsumowań wszystkich rozdziałów w taki sposób, aby jednoznacznie można było określić związek prezentowanych tam treści z postawionymi we wstępie pytaniami badawczymi oraz określić wyłaniającą się odpowiedź na te pytania.
3. Rozbudować metodologię w sposób umożliwiający zrozumienie strategii badawczej i określenie za pomocą jakich metod i technik badawczych zbierany będzie materiał umożliwiający realizację celu głównego.
4. Znaczne przerobienie rozdziału pierwszego, aby był ściślej związany z tematyką pracy.
5. Napisanie podsumowania będącego nie enumeracją wniosków, ale odnoszącego się w syntetyczny sposób do przedstawionych we wstępie celu, tezy i pytań badawczych.

Podstawą do ponownej oceny jest otrzymana wraz ze wspomnianym pismem dokumentacja, w postaci liczącej (wraz z aneksami) 379 stron rozprawy doktorskiej i jej streszczenia po angielsku. Przygotowując niniejszą ocenę, stosować się będę do wymogów wynikających z art. 13 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 poz. 1789 z późn. zm.). Wspomniany ustawowy wymóg to: *Art. 13. 1. Rozprawa doktorska, przygotowywana pod opieką promotora albo pod opieką promotora i promotora pomocniczego, powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego lub oryginalne rozwiązanie problemu w oparciu o opracowanie projektowe, konstrukcyjne, technologiczne, lub oryginalne dokonanie artystyczne, oraz wykazywać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie*

naukowej lub artystycznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej.

Ocena pracy

W pierwszej kolejności chciałbym powtórzyć, że w mojej ocenie tematyka pracy mieści się w dyscyplinie ekonomia i finanse, choć bez wątplenia owa tematyka jest interdyscyplinarna, na pograniczu polityki społecznej i ekonomii. Kategorie warunków bytu oraz skuteczności polityk publicznych w aspekcie redystrybucyjnym są bez wątpienia zagadnieniami, które są analizowane w dyscyplinie ekonomia i finanse. Poza zwyczajowym zakresem tej dyscypliny mieszczą się natomiast zaprezentowane w pracy rozważania odnośnie do uwarunkowań prawnych, organizacyjnych, finansowych funkcjonowania systemu pomocy społecznej, a zwłaszcza propozycje zmian dotyczące takiego funkcjonowania. Niemniej, mimo powyższych wątpliwości, uznać można, iż główna część pracy odnosi się do zagadnień wpisujących się w dyscyplinę ekonomia i finanse.

Praca składa się z wprowadzenia, pięciu rozdziałów powiązanych z przedstawionymi we wprowadzeniu pytaniami badawczymi oraz zakończenia.

We wprowadzeniu przedstawiono cel główny i pomocniczy, tezę główną oraz 5 pytań badawczych mających służyć jako instrument weryfikacji tezy głównej (s. 13). W tym przypadku zaznaczyć trzeba, że w rzeczywistości piąte pytanie badawcze w żaden sposób nie umożliwia takiej weryfikacji – dlatego też we wcześniejszej recenzji proponowano dodanie celu pomocniczego, aby móc wykorzystać w pełni zgromadzony w pracy materiał empiryczny, co zostało zrobione.

We wprowadzeniu nadal przedstawione są jedynie szczątkowe dane metodologiczne, w efekcie dopiero w trakcie lektury poszczególnych rozdziałów dowiadujemy się, jakiego typu metody i techniki badawcze zostały wykorzystane do uzyskania odpowiedzi na poszczególne pytania badawcze, choć wciąż bez uzasadnienia, dlaczego to właśnie takie instrumentarium badawcze jest zdaniem Autorki najlepsze do uzyskania danych umożliwiających uzyskanie odpowiedzi. Rozdział pierwszy skupia się na prezentacji kluczowych z punktu widzenia tematyki pracy pojęć. Widać jest znaczną poprawę spójności prezentowanych zagadnień (choć wciąż przypisywanie w tab. 3 rodzajów świadczeń polityki rodzinnej do faz życia rodziny bez wcześniejszej prezentacji owych faz psuje trochę porządek). Przedstawione kolejno są polityka rodzinna, warunki bytu, podejścia do wyodrębniania faz życia rodziny z perspektywy polityki społecznej oraz rolę i zadania pomocy społecznej. Rozdział kończy się podsumowaniem, z

którego niestety nie wyłania się jednoznaczna odpowiedź na pierwsze pytanie badawcze, mimo takiej deklaracji zawartej we wprowadzeniu.

Następne trzy rozdziały przedstawiają wyniki badań własnych.

W rozdziale drugim przedstawiono podstawowe charakterystyki społeczno-demograficzne rodzin korzystających z pomocy społecznej w dwóch badanych dzielnicach Warszawa – Woli i Ursynowa oraz ich warunki bytu opisane za pomocą wskaźników związanych z zajmowanym mieszkaniem (tytuł prawny, liczba izb, powierzchnia, wyposażenie), wysokością dochodów, samooceną sytuacji materialnej, sytuacji zawodowej i źródła utrzymania. Dodatkowo Autorka badała posiadanie oszczędności i zadłużenie, aktywność wypoczynkową i kulturalną (w tym ostatnim przypadku zastanawia wpisanie do narzędzia badawczego takich instytucji jak teatr i muzeum, z których – jak wskazują liczne badania aktywności kulturalnej – korzysta bardzo niski odsetek ludności ogółem). Prezentacja danych dokonana jest poprawnie. Bardzo ciekawym wątkiem jest kwestia długości pobytu w systemie pomocy społecznej, „dziedziczenia statusu” (wywodzenie się z rodzin pochodzenia korzystających z takiej pomocy), powody i formy korzystania z pomocy. Ważnym wnioskiem płynącym z tej części pracy jest to, że „znaczna część respondentów nie przychodzi do OPS po wsparcie pieniężne, tylko prosić o pomoc w codziennym, bieżącym funkcjonowaniu” (str. 121). Ciekawe, w jakim stopniu to wielkomiejska specyfika, a w jakim rezultat relatywnie dobrej sytuacji na rynku pracy w ostatnich latach. Patrząc na zawartość tego rozdziału, warto przemyśleć zmianę jego nazwy, tak aby bezpośrednio łączyła się z tematem i celem całej pracy.

To samo warto zrobić w przypadku kolejnego rozdziału. Zawiera on dwie odmienne części. W pierwszej (podrozdziały 3.1, 3.2, 3.4), ściśle powiązanej z tematem pracy, pokazane zostały wyniki samooceny badanych ważności różnych typów świadczeń z pomocy społecznej i stopień niezaspokojenia różnych grup potrzeb oraz oczekiwane działania ze strony ops poprawiające zdaniem ich klientów ich warunki życia i powody braku usamodzielniania się klientów. W części drugiej (podrozdział 3.3 o mylącym, nieadekwatnym do zawartości tytule) przedstawiono oceny odnoszące się do przygotowania merytorycznego pracowników ops oraz informacje o wymaganiach prawnych stawianych takim pracownikom, poziomie wykształcenia pracowników badanych ops, kursach podnoszących kwalifikacje, w których uczestniczyli pracownicy badanych ops, a także dane o liczbie odwołań do SKO, działaniach oferowanych przez pracowników na rzecz klientów. Ponownie sposób prezentacji materiału empirycznego jest poprawny.

Kolejny, czwarty rozdział omawia – głównie na podstawie wywiadów pogłębionych – funkcjonowanie systemu pomocy społecznej. W tym przypadku w zasadzie w przypadku

każdego podrozdziału występuje niezgodność tytułu i zawartości. W podrozdziale 4.1 (*Ocena świadczeń pomocy społecznej*) mowa jest głównie o instrumentach, których z różnych względów pracownicy socjalni unikają. Podrozdział 4.2 (*Skuteczność pomocy w aktywizacji życiowej świadczeniobiorców*) sprowadza się głównie do wskazania na podstawie indywidualnych przypadków przyczyn braku skuteczności bez prób generalizowania. Podrozdział 4.3 (*Ocena skuteczności pomocy w poprawie sytuacji bytowej rodzin*) prezentuje w pierwszej kolejności różnorodne bariery utrudniające prace pracowników socjalnych, dopiero w ostatnim punkcie odnosząc się do tytułowych zagadnień. Na tym tle zawartość podrozdziału 4.4 w pełni zgadza się z jego tytułem (wątpliwości można mieć jedynie do ostatniego akapitu)

Przedostatnia część poświęcona jest propozycjom zmian w systemie pomocy społecznej. Rozdział ten jest wartościowy i ciekawy, widoczna jest dobra – wynikająca z funkcjonowania w tym środowisku zawodowym – znajomość zasad działania pomocy społecznej. Niemniej, w mojej ocenie wciąż wymaga urealnienia i uspojnienia prezentowanych, konkretnych propozycji (przykładowo, bardziej realistycznie w stosunku do pierwotnej wersji pracy opisano możliwość korzystania z zasobów informatycznych, aczkolwiek przy prezentacji rekomendacji w podsumowaniu – rekomendacja 76, s. 312 wciąż pozostaje poprzedni, nierealny zapis o konieczności zatrudniania informatyka w każdym z OPS).

W pracy zostały w niedużym stopniu uwzględnione zaproponowane wcześniej poprawki. W rzeczywistości jedynie w rozdziale pierwszym można powiedzieć o ich w pełni satysfakcjonującym uwzględnieniu. W pozostałej części bardziej są to zmiany formalne, polegające na dodaniu akapitu, dwóch w podsumowaniu, w którym dalej jedynie między wierszami doszukiwać się można jednoznacznej odpowiedzi na pytania badawcze, którym ponoć podporządkowany był dany rozdział.

Próbie odniesienia się do celu głównego i pomocniczego oraz pytań badawczych znaleźć można dopiero w podsumowaniu, gdzie na stronach 297-302 znalazły się próby wyjaśnienia przesłanek prowadzących zdaniem Autorki do potwierdzenia tezy głównej pracy oraz przesłanki prowadzące do sformułowania odpowiedzi na pytania badawcze, choć to ostatnie w lapidarnej postaci.

Jak z powyższej recenzji wynika, stopień spełnienia poszczególnych, wymaganych prawem kryteriów oceny rozprawy doktorskiej jest w mojej ocenie różny. O ile można uznać, że spełniony został wymóg przedstawienia *oryginalnego rozwiązania problemu naukowego*, o tyle nadal można mieć wątpliwości odnośnie do spełnienia warunku wykazania się *ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej lub artystycznej oraz umiejętność*

samodzielnego prowadzenia pracy naukowej lub artystycznej. Zaznaczyć jednak chciałbym, że część zawierająca wątki teoretyczne została w porównaniu do wersji pierwotnej zmieniona w największym stopniu, sprawiając, iż można uznać ją obecnie za satysfakcjonującą. Zdecydowanie nieusatisfakcjonowany jestem z kolei wciąż występującą niespójnością pomiędzy pytaniami badawczymi a zakończeniami rozdziałów, które nie udzielają odpowiedzi na owe pytania, którym wszak ponoć były podporządkowane.

Dostrzegając – ograniczone – ale jednoznacznie pozytywne zmiany w stosunku do otrzymanej wcześniej wersji i powtarzając, iż dwukrotnie pozytywnie oceniałem *oryginalne rozwiązanie problemu naukowego* **wnoszę o dopuszczenie mgr Darii Lidii Idaszewskiej do dalszych etapów postępowania w sprawie nadania stopnia doktora w dyscyplinie ekonomia i finanse.**

Piotr Surbela

Łódź, 22.08.2024